

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bestuurskundige Berichten februari 2023

Droogh, J.; Visser, M.; Volkers, K.; Berkhout, S.; Beckmann, B.; Dijkstra, H.

Citation

Droogh, J., Visser, M., Volkers, K., Berkhout, S., Beckmann, B., & Dijkstra, H. (Eds.). (2023). Bestuurskundige Berichten februari 2023. *Bestuurskundige Berichten*, 38(1). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4175643>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4175643>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bestuurskundige Berichten

In deze editie:

De toekomst van werk

‘Wetenschappelijk bewezen’, de definitie van waarheid?

Interview over gelijke kansen in het onderwijs

En nog veel meer ...

Voorwoord

Waarde lezer,

Met genoegen mag ik u de eerste editie van de Bestuurskundige Berichten van 2023 presenteren!

5 maanden lang heeft de commissie, die voor meer dan de helft uit nieuwe schrijvers bestaat, hard gewerkt om deze editie te maken. Een nieuwe commissie misschien, maar nog altijd hetzelfde kwalitatief niveau dat u van ons gewend bent. Ook deze editie hebben externen weer meegeholpen bij het schrijven van artikelen. Zo keert een heuse veteraan van de BB, Haije Dijkstra terug met een artikel over het lobbyregister. Verder ben ik ontzettend blij dat de commissie dit jaar niet enkel bestaat uit zeer ervaren schrijvers, maar ook uit mensen die zich voor het eerst wagen aan het schrijven van artikelen. Zo fungeert dit blad niet enkel als een leuk tijdschrift om te lezen, maar ook als een platform voor beginnende schrijvers om hun schrijfvaardigheden te ontwikkelen.

In tegenstelling tot voorgaande jaren heeft deze editie geen thema. De schrijvers zijn volledig vrij gelaten om te schrijven over onderwerpen die hen het meest aanspraken. Dit heeft geresulteerd in een editie vol met diverse artikelen. Zo schrijft Marc Visser over de toekomst van werk en de invloed van nieuwe technologieën op de arbeidsmarkt. Schrijft Kyra Volkers over de postmodernistische kijk op wetenschap. Heeft Sem Berkhout een interview afgelegd met prof. Dr. Eddie Denessen over de gevolgen van een vroege selectie in het Nederlandse onderwijssysteem en waarom het beter is om dit op latere leeftijd te doen. En brengt Babette Beckmann je in een filosofische kijk op hoe de mens zich uit de natuur onttrokken heeft.

Ik wil graag alle commissieleden en externen die aan deze editie hebben meegeholpen bedanken voor hun inzet en dan rest mij enkel nog te zeggen, veel leesplezier!

Commissaris Onderwijs Joris Droogh

Inhoudsopgave

01	Voorwoord	17	De menselijke natuur begrijpen om wereldproblemen aan te pakken?
<i>Babette Beckmann</i>
03	De toekomst van werk
Marc Visser		
09	‘Wetenschappelijk bewezen’, de definitie van waarheid?
Kyra Volkers	21	Het wordt tijd voor een écht lobbyregister in Nederland
Haije Dijkstra
14	Intervieww Eddie Denessen
Sem Berkhout		

Colofon

Bestuurskundige Berichten

ISSB: 0920-5772 38e jaargang, nummer 1.

Een uitgave van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden. Verschijnt tweemaal per jaar.

Hoofredactie:

Joris Droogh

Eindredactie:

Justin Spruit, Niels Stockmann, Marc Visser & Kyra Volkers

Redactie:

Babette Beckmann, Sem Berkhout, Wouter Boender, Klaas Last, Sam Luyben & Albert Taal

Externe bijdragers aan dit nummer: Haije Dijkstra

Lay-out:

Niels Stockmann & Kyra Volkers

Redactieadres:

B.I.L. t.a.v. redactie BB
Turfmarkt 99
2511DC
Den Haag

Waar redacteuren op persoonlijke titel hun mening geven, is deze niet noodzakelijkerwijs die van de hele redactie.

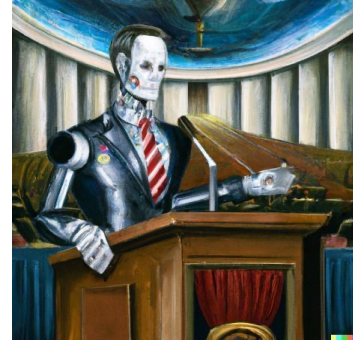
De toekomst van werk

“Oil painting of a humanoid robot which is enjoying himself”

“Painting of a humanoid robot charging up his battery”

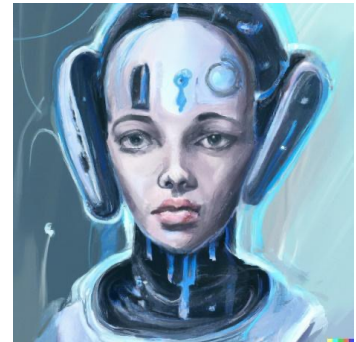
“Painting of a humanoid robot president addressing the U.S. congress”

“Painting of humanoid robots running the economy”

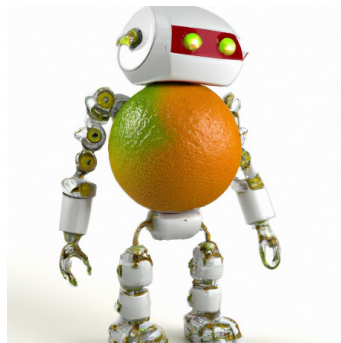
“Painting of an office manned by humanoid robots”

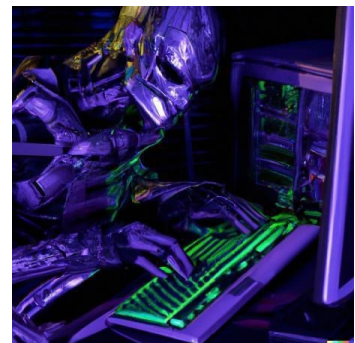
“Portrait painting of a cyborg human being from the future”

“Rendering of a futuristic city”

“Robotic fruit”

“Photo of a cyborg working behind a computer”

OpenAI (2023). Verschillende beelden gegenereerd DALL-E algoritme. labs.openai.com

Marc Visser

Het is indrukwekkend hoe ver de kunstmatige intelligentie is ontwikkeld in de afgelopen decennia. In 1996 was het Deep Blue algoritme al in staat om schaakmeester Kasparov te verslaan. We zijn een paar decennia later en het lijkt nu dat ook service desk medewerkers, vrachtwagenchauffeurs en software ontwikkelaars de concurrentiestrijd gaan verliezen van hun digitale tegenhangers. We zien nu zelfs de doorbraak van technologieën in creatieve disciplines – iets wat voorheen door velen als onmogelijk werd geacht. Door enkel een simpele beschrijving te leveren kunnen algoritmen als OpenAI's DALL-E – een woordspeling op WALL-E en Salvador Dali – al gedetailleerde beelden genereren. Om te illustreren hoe goed het DALL-E algoritme al in staat is dergelijke beelden te genereren, heb ik het algoritme opgedragen een aantal beelden te genereren over robots en de toekomst. U ziet dat het algoritme een grote verscheidenheid aan beelden kan genereren, van abstracte schilderijen tot scherpe foto achtige beelden. Tegelijkertijd zien we dat robots steeds beter in staat zijn om fysiek belastende taken over te nemen. De samensmelting tussen robotica en kunstmatige intelligentie heeft geleid tot een uitbreiding van industriële en huiselijke toepassingen. Naarmate robots geavanceerder, sneller en goedkoper worden, zullen zij met steeds meer banen concurreren. De stand van deze nieuwe technologieën biedt volgens Klaus Schwab (2016) de juiste omstandigheden voor de komst van een nieuwe (vierde) industriële revolutie. Anders dan in de vorige industriële revoluties zal deze nieuwe industriële revolutie ongekend zijn qua snelheid, omvang en

systeemimpact. Het is echter niet de eerste keer dat mensen zich zorgen maken over de overbodigheid van menselijke arbeid. Door de geschiedenis heen zijn er vele alarmerende voorspellingen gemaakt over de toekomst van arbeid, en geen van deze voorspellingen zijn uitgekomen. Voorspellingen over de toekomst zijn altijd fundamenteel onzeker. Niettemin is het nuttig om een blik naar de toekomst te werpen en voorbereid te zijn voor wat gaat komen.

Een nieuwe technologische doorbraak

Kunstmatige intelligentie is een technologie die autonoom uitvoer kan genereren op basis van gegevens en input van mensen of machines. Deze uitvoer wordt gegenereerd door waarnemingen te verwerken tot modellen via een geautomatiseerde analyse (OECD, 2019). De opkomst en adoptie van kunstmatige intelligentie heeft geleid tot technologische doorbraken bij een groot cluster aan sectoren. Deze innovatie is gedreven door de combinatie van de daling van kosten van computerkracht, grote datasets, en “deep-learning” algoritmen (Bruckner, LaFleur, & Pitterle, 2017). Op dit moment heeft kunstmatige intelligentie al diverse toepassingen gevonden, en de inzetbaarheid van kunstmatige intelligentie neemt alleen maar toe: bellegingsalgoritme, chatbots, telefooncamera's, en natuurlijk in de zelfrijdende auto. Naarmate de omvang en de complexiteit van de modellen toeneemt, neemt ook het vermogen om de taken te verrichten toe. Dit wordt duidelijk geïllustreerd bij de “Large Language Models” die simpelweg door het vergroten van de data enorme verbeteringen in prestatie realiseren (Heaven, 2021). Een van de bekendste Large Language Models die hiervan gebruik maakt is het ChatGPT algoritme van OpenAI.

Schulz, A. (2021). 25 years ago: Deep Blue beats Kasparov. Chessbase.com

Op dit moment kan ChatGPT al gebruikt worden voor diverse toepassingen. Van het schrijven van code in diverse codeertalen, accuraat vertalen- en verbeteren van tekst, tot het produceren van essays over allerlei soorten onderwerpen. Een van de grote nadelen van ChatGPT is dat het algoritme zo slim is als de dataset waarmee het algoritme getraind is – ChatGPT is nog zeker geen alleswetende god. Datasets kunnen foutieve informatie bevatten, en kunnen onderliggende bias hebben die soms lastig zijn te onderscheiden van correcte informatie. Daarnaast knipt en plakt het algoritme verschillende bronnen aan elkaar zonder daar duidelijk naar te verwijzen. Hierdoor is plagiaat soms onvermijdelijk, en kan de inhoud van ChatGPT niet klakkeloos overgenomen worden met een verwijzing naar OpenAI. ChatGPT heeft echter nog niet de volledige potentie van de technologie bereikt, en toekomstige iteraties zullen sneller, slimmer en beter zijn in het vervullen van zijn taken.

Technologische doorbraken in robotica zijn gedreven door een interactie van sensoren en kunstmatige intelligentie. De sensoren in een robot functioneren als zintuigen bij mensen. Sensoren geven robots de mogelijkheid om hun omgeving waar te nemen, situaties in te schatten, en eigenschappen van objecten te achterhalen. Hierdoor kan een robot zijn omgeving, en cruciaal de mensen in zijn omgeving, beter begrijpen (Goel & Gupta, 2019). De introductie van kunstmatige intelligentie in de robotica geeft robots het vermogen te leren van hun omgeving. Om het leren te versnellen wordt er in bepaalde modellen zelfs gebruik gemaakt van motivatie en nieuwsgierigheid. Dit geeft robots het vermogen om veilig en autonoom met zijn omgeving om te gaan en daarin te handelen. Als robots slimmer worden in de omgang met mensen en omgeving zullen zij steeds meer ingezet kunnen worden, ook in sectoren die niet zijn ingericht voor robots (Perez, Deligianni, Ravi, & Yang, 2019).

De economie van de toekomst

Volgens Klaus Schwab staan we op de vooravond van een nieuwe industriële revolutie. Deze nieuwe industriële revolutie zal, gedreven door ‘exponentiële’ innovaties in kunstmatige intelligentie en robotica, de manier waarop wij leven, werken en met elkaar omgaan fundamenteel veranderen. Deze nieuwe technologische ontwikkelingen zullen leiden tot technologische doorbraken in vrijwel alle sectoren, de mogelijkheden zijn ‘eindeloos’ aldus Schwab (Schwab, 2016). De grote potentie van de technologie wordt ook geïllustreerd door de exponentiële stijging in

investeringen. In 2021 is het totale geïnvesteerde private kapitaal zelfs verdubbeld naar 90 miljard. In Nederland is het totaal aan investeringen gestegen van 45,9 miljoen (2020) naar 209 miljoen (2021). Op basis van de huidige investeringspatronen schat het IDC dat deze markt zal groeien naar 500 miljard in 2024 (IDC, 2021). De grote wereldwijde investeringen worden ook weerspiegelt door het grote aandeel bedrijven dat zich bezighoudt met AI. Uit een survey blijkt dat 34 procent van de bedrijven AI al in hun bedrijfsvoering hebben geadopteerd. Dit is nu nog meestal in de vorm van AI implementatie of optimalisatie, maar er komen ook steeds meer volledige AI-georiënteerde producten op de markt (McKinsey, 2021).

Naast de grote technologische en industriële veranderingen die wij als samenleving tegemoet gaan, zullen er ook grote demografische veranderingen plaatsvinden. Op dit moment is de grijze druk, ofwel het aandeel gepensioneerde tegenover de werkende populatie, 34,5 procent. In 2040 zal de grijze druk oplopen tot 46,3 procent (CBS, z.d.). Dit zal niet enkel druk leveren op de zorgstaat, maar op de gehele economie. Hoe minder mensen werken hoe minder inkomsten overheden genereren op inkomstenbelasting. Minder inkomsten die een grotere last van de pensioenen en het zorgstelsel zal moeten dragen. Tegelijkertijd zal door krapte op de arbeidsmarkt de prijs van arbeid verder stijgen. Dit is positief voor de arbeiders als zij hun inkomen zien stijgen. Echter zal dit ook een effect hebben op de prijs van goederen en diensten (Andor, et al., 2014). Naast de terugloop van de arbeidspopulatie zal er ook een terugloop zijn in de beschikbaarheid van kapitaal. Wanneer de samenleving ouder wordt zal het geaggregeerde spaargeld onder de bevolking ook stijgen. Het spaargeld, vaak opgesloten in pensioenfondsen, beleggingen en in de terugbetaling van hypotheek, creëert een enorme vloed aan kapitaal. Als een steeds groter deel van de bevolking met pensioen gaat zal de stroom van kapitaal opdrogen. Als de kapitaalstromen opdrogen zal de prijs van kapitaal, ofwel rente, ook stijgen (Bean, 2004).

De arbeidsmarkt van de toekomst

Gedreven door technologische ontwikkeling is de arbeidsmarkt altijd in ontwikkeling. De meeste technologische innovaties veranderen hoe taken gedaan worden, en hoeveel mensen er nodig zijn om taken uit te voeren. Als de machines en algoritmenten vaardiger worden zullen zij ook steeds meer taken van mensen

overnemen. Dit zal tot grote veranderingen leiden in de banenmarkt als bepaalde taken meer, of minder waard worden. Hierdoor verdwijnen of verhuizen banen die door een nieuwe technologische ontwikkeling onrendabel zijn geworden. Er zullen echter ook weer nieuwe banen ontstaan om technologische hulpmiddelen te ontwikkelen, onderhouden en besturen (Bruckner, LaFleur, & Pitterle, 2017). Mensen hebben andere karakteristieken en vaardigheden dan robots waardoor zij in de toekomst ook relevant blijven. Mensen beschikken over empathie, hebben creativiteit en nog belangrijker; ze zijn aansprakelijk te houden voor hun handelen. Het is hierin de vraag in hoeverre de markt robots zal prefereren over mensenarbeid (Went & Kremer, 2015). Er zullen altijd mensen zijn die liever hun auto zelf besturen, hun drank liever geserveerd krijgen door mensen, of liever werknemers inhuren dan robots, ook al zijn ze goedkoper.

Een baanloze toekomst?

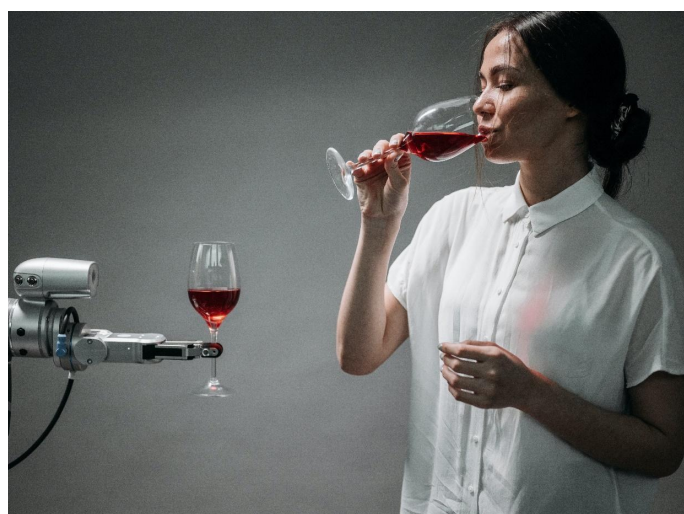
Door de brede inzetbaarheid en exponentiële groei van kunstmatige intelligentie, robotica en nanotechnologie kan in de toekomst het grootste permanente tekort in de economie worden aangepakt: menselijke tijd en aandacht. Ongeveer tweederde van alle inkomsten in ontwikkelde landen gaat rechtstreeks naar de lonen van arbeiders. Van het resterende deel gaat ook een groot deel naar arbeid via indirecte arbeidskosten. Het creëren van een alternatief voor menselijk arbeid zal zorgen voor een explosie in productiviteit en innovatie (Hanson, 2008). De gevolgen van een dergelijke technologische explosie zijn het onderwerp van de zogenaamde 'Singularity Hypothesis'. Volgens de transhumanisten zullen mensen zich evalueren door de versterking van cognitieve en fysieke eigenschappen. Dit zal leiden tot een nieuw 'posthumanistisch ras' die toegang heeft tot nieuwe types van bovenmenselijke intelligentie (Eden, Moor, Søraker, & Steinhart, 2013). Anderen voorzien een toekomst waarin digitale intelligentie een technologische verbeteringscyclus in gang zal zetten waarbij iedere generatie beter is dan de vorige. Dit zal resulteren in een werkelijke explosie van intelligentie en innovatie. Ontwikkelingen zullen in dit stadium exponentieel toenemen, en mensen zullen niet het aanpassingsvermogen hebben om met de technologie mee te groeien (Vinge, 1993). Als machines beter worden in het uitvoeren van analytische en fysieke taken kunnen in de toekomst vrijwel alle banen kunnen worden ingeruild voor machinekracht. Mensen zullen dan niet langer werkloos zijn, maar niet inzetbaar (Tegmark, 2017).

Futuristen en technologen staan bekend om hun overschatting van de tijdlijn voor nieuwe technologieën. Denk aan de zelfrijdende auto van Elon Musk die al zes jaar op zich laat wachten. CEO's als Musk hebben belang bij het presenteren van een optimistische tijdlijn om bijvoorbeeld gemakkelijker financiering te werven. Onder wetenschappers op het gebied van kunstmatige intelligentie bestaat echter nog veel onzekerheid over de tijdlijn van kunstmatige intelligentie op menselijk niveau. In een vragenlijst onder wetenschappers zal de komst van dergelijke intelligentie gemiddeld vijfendertig jaar op zich laten wachten. Schattingen lopen echter ook uiteen van honderd jaar, tot soms wel honderden jaren. Sommige stellen zelfs dat kunstmatige intelligentie nooit het niveau van mensen zal bereiken (Tegmark, 2017).

De rol van de overheid

Om voor te bereiden op een toekomst waarin enorme veranderingen in de economie zullen plaatsvinden, moet de overheid onze capaciteit om ons aan te passen bevorderen. Daarnaast moet de overheid de toekomstige concurrentie tussen kapitaal en arbeid bevorderen zodat automatisering niet artificieel te versneld wordt.

In het verleden werd investering in onderwijs en scholing gezien als het beste middel om mensen voor te bereiden op de veranderende vraag in de arbeidsmarkt. In Nederland gaat dit vooral via het opleiden van nieuwe generaties op de arbeidsmarkt. In de toekomst zal dit echter moeten veranderen als ook oudere generaties zich moet aanpassen aan de vraag binnen de economie. Dit kan de overheid bevorderen door te investeren in 'on-the-job-training', en re-integratie cursussen. Daarnaast zullen

Danilyuk, P. (2021). Overgenomen van pexels.com

onderwijsinstanties in toenemende mate hun onderwijsaanbod moeten afstellen op de vraag binnen de samenleving. Bijvoorbeeld door met bedrijven in gesprek te gaan over het samenstellen van een curriculum, het regelen van stageplekken en het opzetten van samenwerkingsprojecten met private instellingen (Kool, 2015). Met de beschikbaarheid van informatie op het internet moet het onderwijs minder gericht zijn op de kunst om iets te weten, maar meer op het leggen van verbanden. Ook moet er in het onderwijs meer aandacht zijn voor taken waar mensen juist beter geschikt voor zijn dan robots. Robots zijn goed in het uitvoeren van taken en aanpakken van bestaande problemen. Robots zijn minder goed in het aanpakken van onbekende vraagstukken. Het onderwijs moet zich richten op het ontwikkelen van creativiteit, ondernemend leren, probleemoplossend denken en het aanpassen aan nieuwe omgevingen (Thomas, 2015). Naast het inzetten op onderwijs zal de mogelijkheid om van banen te veranderen een belangrijke focus moeten worden voor het arbeidsbeleid op de korte termijn. Ten eerste moeten zij de geografische mobiliteit van arbeid bevorderen door bijvoorbeeld huren aantrekkelijker te maken. Daarnaast moet de overheid ontslagbescherming versoepelen. Ontslagbescherming maakt arbeid duurder, en daarom minder in staat om te concurreren met kapitaal (De Vos, 2018).

“Probeer de robots niet te verslaan op hun terrein [...], maar verleg de strijd naar een terrein waar machines niet kunnen komen, namelijk dat van de menselijke interactie en de sociale vaardigheden”
(Thomas, 2015, p. 163).

Om de relevantie van arbeid in de toekomst te beschermen moet de overheid de concurrentiepositie van arbeid tegenover kapitaal verbeteren. Arbeid wordt relatief zwaarder belast dan kapitaal. Verder wordt de prijs van arbeid omhoog gedreven door pensioenstelsels, werkloosheidsverzekeringen en minimumlonen. Deze sociale programma's hebben een belangrijke functie binnen de maatschappij: de financiering van de overheid, de financiering van het

pensioen, etc. Tegelijkertijd hebben deze programma's ook een versnellend effect op het automatiseringsproces in de economie (Levin-Waldman, 2018). Het verbeteren van de concurrentiepositie kan gedaan worden door het verschuiven van de belastingdruk van arbeid naar kapitaal. Dit kan met een zogenaamde 'robot belasting'. De introductie van een robot belasting vertraagt het disruptieve effect van automatisering, en biedt overheden tegelijkertijd inkomsten voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën (Gates, 2017). Ten eerste is het heffen van belasting op vermogen door administratieve complexiteit minder efficiënt als belastingen op arbeidsinkomen. Daarnaast zal het invoeren van een robot belasting een negatief effect hebben op technologische innovatie binnen de economie. Dit kan de toekomstige concurrentiepositie van Nederland verslechteren. Andere auteurs benadrukken de noodzaak voor de invoer van een universeel basisinkomen. Het basisinkomen heeft als doel om mensen boven de armoedegrens te verhogen, zonder tegenprikkel te introduceren om meer te gaan werken. De vergoeding zal immers niet veranderen bij een hoger inkomen. Omdat bestaanszekerheid gegarandeerd wordt door de staat kan het minimumloon geschrapt worden. Dit sterkt mensen in de concurrentie met technologie omdat zij ook banen kunnen vervullen die op zichzelf niet voldoende vergoeding bieden om te overleven (Levin-Waldman, 2018). De meeste mensen zullen nu denken, maar hoe ga je dat betalen? Ten eerste zal een basisinkomen een vervanging zijn van het sociale zekerheidsstelsel. In Nederland zou dit al 465 euro per persoon, per maand opleveren (Rijksoverheid, 2023). het stopzetten of het annuleren van deze sociale programma's zou, met een armoedegrens van 1.514 euro per maand (CPB, 2022), al ongeveer één derde van het basisinkomen financieren. De rest van de financiering kan gerealiseerd worden door de afschaffing van arbeidskortingen, en het verhogen van belastingen over het belastbare inkomen, winst en kapitaal (Ter-Minassian, 2020). Het verschuiven van de belastingdruk naar meer mobiele bronnen van inkomsten kan resulteren in belastingvlucht. Om belastingvlucht tegen te gaan zal internationale samenwerking op fiscaal gebied nodig zijn. Echter zal vergrijzing de financiële druk de overheidsfinanciën verder opvoeren, wat internationale samenwerking in de toekomst steeds moeilijker zal maken.

Conclusie

Recente ontwikkelingen in kunstmatige intelligentie en robotica hebben het debat rondom de toekomst van de

arbeidsmarkt opnieuw aangewakkerd. Een groot deel van de taken die tot nu toe altijd aan arbeid zijn toebedeeld, kunnen in de toekomst steeds beter geautomatiseerd worden. Deze technologische revolutie heeft de potentie om ons leven fundamenteel te veranderen. Er zijn echter ook grote risico's als de inzetbaarheid van de mens steeds meer onder druk komt te staan. Arbeid heeft in het verleden altijd gediend als betrouwbare inkomstenbron voor de overheid. Als productieve sectoren steeds meer overschakelen naar kapitaal komt deze inkomstenbron van de overheid ook steeds meer onder druk te staan. Naast de enorme opschudding van technologische ontwikkelingen zal de toekomstige arbeidsmarkt ook getekend worden door demografische factoren. Als meer mensen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken zullen de uitgaven van de overheid stijgen. Met een krimpende arbeidsmarkt zullen steeds minder mensen de last moeten dragen. Dit zal veel druk leggen op de arbeidsmarkt, en waarschijnlijk ook de sociale voorzieningen van de overheid.

Om radicale veranderingen in de toekomst te voorkomen moet de overheid zich voorbereiden op verschillende scenario's. Om te beginnen moet de overheid het aanpassingsvermogen van de arbeidsmarkt versterken om de nieuwe vraag te kunnen voldoen. De overheid zal hiermee nieuwe strategieën moeten ontwikkelen rondom arbeidsrechten en onderwijs. Daarnaast moet de overheid de concurrentiepositie van arbeid verbeteren om grote schokken in automatisering te voorkomen. De concurrentiepositie van arbeid wordt op dit moment verslechterd door relatief hoge belastingen en regulering. Om deze veranderingen te financieren zal een verschuiving van belastingdruk nodig zijn. Het verschuiven van meer belastingdruk naar kapitaal kan echter ook tot belastingvlucht leiden, dit kan niet worden opgelost door nationale overheden. Internationale samenwerking zal hierin de sleutel moeten vormen voor maatschappelijke welvaart van de toekomst.

Bibliografie

- Andor, L., Beblavy, M., Begg, I., Boitier, B., V., D., Fischer kowalski, M., . . . Zagam, P. (2014). *Let's Get to Work! The Future of Labour in Europe*. Brussel: Centre For European Policy Studies.
- Bean, C. (2004). *Global Demographic Change: Some Implications for Central Banks*. FRB Kansas City Annual Symposium. Wyoming: Bank of England.
- Bowles, J. (2014, Juli 24). *Chart of the Week: 54% of EU jobs at risk of computerisation*. Retrieved from Bruegel: <https://www.bruegel.org/blog-post/chart-week-54-eu-jobs-risk-computerisation>
- Brainbridge, W. (2009, Juli 10). *Demographic Collapse*. *Futures*, pp. 738-7455.
- Bruckner, M., LaFleur, M., & Pitterle, I. (2017, 23 Maart). *The impact of the technological revolution on labour markets and income distribution*. Department of Economic & Social Affairs.

- CBS. (z.d.). *Ouderen*. Retrieved from cbs.nl: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/leeftijd/ouderen>
- CPB. (2022). *Raming Macro Economische Verkenning 2023*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- De Vos, M. (2018). *Work 4.0 and the future of labour law*. Ghent: Ghent University.
- Eden, A., Moor, J., Soraker, J., & Steinhart, E. (2013). *Singularity Hypotheses: An Overview*. In A. Eden, E. Steinhart, D. Pearce, & J. Moor, *Singularity Hypothesis* (pp. 1-12). Berlijn: Springer.
- Frey, C., & Osborne, M. (2013). *The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? Technological forecasting and social change*, pp. 254-280.
- Gates, B. (2017, Februari 17). *The robot that takes your job should pay taxes, says Bill Gates*. (D. Duties, Interviewer)
- Goel, R., & Gupta, P. (2019). *Robotics and Industry 4.0*. In P. Khanpara, & S. Tanwar, *Additive Manufacturing-Concepts and Technologie* (pp. 236-237). Singapore: Springer.
- Hanson, R. (2008, Juli 1). *Economics of the Singularity: Stuffed into skyscrapers by the billion, brainy bugbots will be the knowledge workers of the future*. Retrieved from IEEE: <https://spectrum.ieee.org/economics-of-the-singularity>
- Heaven, W. (2021, December 21). *2021 was the year of monster AI models*.
- IBM. (2022). *IBM Global AI Adoption Index 2022*. Armonk: IBM Corporation.
- IDC. (2021, Augustus 4). *IDC Forecasts Companies to Spend Almost \$342 Billion on AI Solutions in 2021*. Retrieved from idc.com: <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS48127321>
- Kool, L. (2015). *De IT-revolutie en de arbeidsmarkt*. In R. Van Est, I. Van Keulen, L. Kool, A. Van Waes, F. Brom, F. Van der Zee, . . . J. Schot, *Werken aan de robotsamenleving Visies en inzichten uit de wetenschap over de relatie technologie en werkgelegenheid* (pp. 117-133). Den Haag: Rathenau Instituut.
- Levin-Waldman, O. (2018). *The Inevitability of a Universal Basic Income*. *Challenge*, pp. 133-155.
- McKinsey. (2021, December 8). *The State of AI in 2021*. Retrieved from mckinsey.com: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/global-survey-the-state-of-ai-in-2021>
- OECD. (2019, Mei). *OECD AI Principles overview*. Retrieved from OECD.ai: <https://oecd.ai/en/ai-principles>
- Perez, J. A., Deligianni, F., Ravi, D., & Yang, G. (2019). *Primer on artificial intelligence and robotics*. *Journal of Organization Design*, pp. 1-14.
- Rijksoverheid. (2023). *Inkomsten en uitgaven van het Rijk 2023*. Retrieved from rijksoverheid.nl: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/inkomsten-en-uitgaven>
- Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of Artificial Intelligence*. Alfred A. Knopf.
- Ter-Minassian. (2020). *Financing a Universal Basic Income: A Primer*. In U. M. M. Grosh, J. Rigolini, & R. Yemtsov, *Exploring Universal Basic Income* (pp. 153-182). Washington DC: De Wereldbank.
- Thomas, C. (2015). *Anders dan zij. Onderwijs voor een robotsamenleving*. In R. Went, M. Kremer, & A. Knottneus, *De robot de baas* (pp. 155-166). Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Vinge, V. (1993). *The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era*. *Vision 21: Interdisciplinary Science and Engineering in the Era of Cyberspace* (pp. 11-22). San Diego: NASA.
- Went, R., & Kremer, M. (2015). *Hoe we robotisering de baas kunnen blijven. Inzetten op complementariteit*. In R. Went, M. Kremer, & A. Knottnerus, *De robot de baas: de toekomst van werk in het tweede machine tijdperk* (pp. 23-41). Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

‘Wetenschappelijk bewezen’

De definitie van waarheid?

Kyra Volkers

Wetenschap neemt een centrale plaats in onze samenleving in. Nederland ontwikkelde zich de afgelopen decennia tot een ‘kennisdemocratie’ (Biesta, 2007, In ’t Veld, 2010). In zulke kennisdemocratie berust het democratisch bestuur van een land grotendeels op het gebruik van kennis. Binnen het bestuur is er dan ook veel aandacht voor wetenschappelijke evidentie (Albrecht, 2001, Black, 2001, Rodwin, 2001, Sheldon, 2001). Wetenschap is een middel dat ingezet kan worden om de samenleving te beschrijven en verklaren, om politieke, soms controversiële, onderwerpen te depolitiseren, en om via wetenschappelijke legitimatie meer draagvlak te creëren voor het gevoerde overheidsbeleid. Wetenschappelijke evidentie speelt daarmee een prominente rol in politieke beslissingen en beleidsvorming.

De grote waarde die de maatschappij aan wetenschap toekent, vindt haar oorsprong in de Verlichting. Ten tijde van de Verlichting ontstond er een nieuw wereldbeeld, waarin niet God, maar de menselijke rede het middelpunt vormde. Er kwam een sterke nadruk te liggen op rationalisme en empirisme om de wereld om ons heen te verklaren. Focus op de menselijke ratio en waarnemingen, zorgde voor een bloei van de wetenschap. Sindsdien neemt wetenschap als bron van kennisvergaring een dominante rol in, in de epistemologie.

Epistemologie is een tak binnen de filosofie die zich richt op de aard, oorsprong en voorwaarden voor ware kennis. Wat is waarheid en wat kunnen wij als mens überhaupt weten? Binnen de kennisleer zijn er verschillende stromingen te onderscheiden, die ieder een impact gehad hebben op onze visie van kennis. Zo zijn rationalisme en empirisme bekende epistemologische stromingen die hun herkomst vinden in de Verlichting. De huidige wetenschap is gebaseerd op deze visies van ware kennis. Echter, in deze analyse staat het postmodernisme centraal, de radicaalste denkwijze die we op dit moment in de wetenschapsfilosofie kennen. Het postmodernisme ontkent de basisassumpties waar de moderne wetenschap op gebaseerd is. De vraag die vervolgens centraal zal staan in dit essay, is in hoeverre het postmodernisme, in theorie, ingaat op de huidige wetenschap en hoe dit zich in de praktijk tot uiting brengt.

Rationalisme, empirisme en de huidige wetenschap

De Verlichting vormde een omslagpunt in de manier waarop men de wereld om zich heen beschouwde en definieerde. Oorspronkelijk werden verschillende fenomenen verklaard door het bestaan van een almachtige God. Religie vormde de voornaamste bron van onze kennisvergaring. Steeds meer filosofen gingen echter niet God, maar de mens centraal stellen in het proces van kennisvergaring.

Traditioneel werd er uitgegaan van twee belangrijke kennisbronnen waarden overbeschikte, respectievelijk zintuiglijke waarneming en introspectie (innerlijke waarneming). Er ontstonden twee stromingen binnen de Verlichting. Filosofen die zintuiglijke waarneming centraal stelden, zoals David Hume, noemden zichzelf empiristen. Onze kennis valt af te leiden van wat onze zintuigen waarnemen. De rationalistische stroming, waar de bekende filosoof Descartes onder viel, had hier echter een andere visie op. Niet de zintuigen maar het verstand, de rede, vormde de voornaamste bron van kennis.

In de huidige wetenschap worden de inzichten van zowel het rationalisme als empirisme gecombineerd. Dit is mede te danken aan filosofen als John Locke, hij stelde dat een combinatie van beide manieren van kennisvergaring noodzakelijk is om tot echte kennis te komen (Locke, 1975). De wetenschap is dus gebaseerd op de eerder uitgelegde epistemologische stromingen vanuit de Verlichting. Deze berusten echter op een aantal basisassumpties, namelijk dat de mens überhaupt in staat is om tot echte kennis te komen en dat er iets als een universele waarheid bestaat. Wordt er echter getwijfeld aan deze basisassumpties, dan lijkt de gehele wetenschap zoals wij hem kennen onder druk te staan.

Opkomst postmoderne school

Vanaf ongeveer de twintigste eeuw, ontwikkelde zich een nieuwe epistemologische stroming die radicaal tegenover het gevestigde rationalisme en empirisme stond: het postmodernisme (Mambrol, 2020, Shawn, 2016, Sokal et al, 1998). Het postmodernisme ontkent het bestaan van een universele objectieve waarheid. Het is van waarden, meningen en subjectieve kennis. Er kunnen meerdere waarheden naast elkaar bestaan. De culturele, subjectieve en geconstrueerde aard van kennis wordt centraal gesteld. Thomas Kuhn legde in zijn boek 'The structure of scientific Revolutions' de basis voor de postmodernistische stroming

(Kuhn, 1962). Hierin schetst de wetenschapsfilosoof een aantal paradigma's die leidend zijn in de interpretatie van kennis. Wetenschappelijke waarheid is afhankelijk van overeenstemming tussen verscheidene wetenschappers die onder eenzelfde paradigma opereren. Epistemologisch relativisme speelde hierin een hoofdrol. Dit houdt in dat kennis als betrekkelijk wordt gezien. De werkelijkheid doet zich op een bepaalde manier aan iemand voor. Hoe deze zich voordoet, wordt beïnvloed door de waarnemer zelf, de tijd, plaats en context. Naast Kuhn ontwikkelden nog vele andere wetenschapsfilosofen in de twintigste eeuw theorieën die gebaseerd waren op het ongeloof in een universele waarheid.

Paul Feyerabend's epistemologisch anarchisme

Paul Feyerabend is een van de radicaalste relativistische wetenschapsfilosofen binnen de postmodernistische stroming. In zijn boek, 'Against Method', zet de filosoof zich af tegen de wetenschappelijke methodologie (Feyerabend, 1975). 'De wetenschappelijke methode is volgens Feyerabend niet de weg tot kennis, maar juist een obstakel op deze weg' (Dijke, 2020, p. 19).

Wetenschap zou een anarchistische aangelegenheid moeten zijn. De wetenschap als bron van kennisvergaring is niet superieur aan andere epistemologische bronnen en er bestaan dan ook geen universele methodologische regels. Kennisbronnen zoals astrologie, andere vormen van spiritualiteit en traditionele geneeskunde, zijn gelijkwaardig aan de wetenschap. Er zijn namelijk geen objectieve feiten. Observaties zijn theorie geladen en vinden altijd plaats vanuit een bepaald referentiekader (Popper, 1972). Het theorie geladen karakter van waarnemingen houdt in dat er zonder theoretisch raamwerk überhaupt geen observatie mogelijk is. Alle waarnemingen vereisen een bepaald begrippenkader, een verwachting of theorie. Wanneer we alles trachten te benaderen vanuit de wetenschap, beperken we onze kennis van de wereld om ons heen. Een wereld die veel complexer is dan slechts de gesimplificeerde modellen, die de wetenschap toepast.

Een van de grootste prestaties op het gebied van kennisvergaring is de theorievorming van het heliocentrisme door Galileo Galilei. De aanvankelijke verdediging van deze theorie was echter in strijd met de empirische waarnemingen en gangbare redeneringen. door het breken van de conventionele wetenschappelijke regels, kwam Galilei tot de ontdekking dat niet de aarde,

maar juist de zon, het middelpunt van het zonnestelsel vormde. De belangrijkste wetenschappelijke prestaties kunnen volgens Feyerabend juist bereikt worden door het breken met de gangbare kennis en methoden.

Het hanteren van slechts één methode van kennisvergaring beperkt onze visie van de wereld. Feyerabend streeft naar een pluralistische methodologie waarin via verschillende verklaringsmodellen getracht wordt de wereld om ons heen te beschrijven en verklaren.

Michel Foucault: macht in kennis

Een andere wetenschapsfilosoof, die een grote invloed gehad heeft op de postmodernistische denkmethode, betreft Michel Foucault (1994). Hij ging verder dan slechts het in twijfel trekken van de wetenschap en het bestaan van een universele waarheid. Als alle waarheden relatief en gelijkwaardig zijn, zoals door onder andere Feyerabend gesteld, zal wiens waarheid prevaleert het resultaat zijn van bepaalde machtsstructuren.

Foucault richt zich voornamelijk op onderwerpen als macht, kennis en discours. De relativistische houding ten opzichte van kennis en waarheid koppelde Foucault in zijn oorspronkelijk Franse boek, 'The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences', aan machtsstructuren en discours. Een discours houdt dan het geheel in van de taal, in de breedste zin van het woord. Het gaat om uitdrukkingen, verhalen, regels en normen en waarden van een cultuur die in 'het spreken' van deze cultuur vervat liggen. Zulke discours reguleert de samenleving en het menselijk gedrag daarbinnen. Op deze wijze oefenen niet mensen of instituties macht uit, maar juist het discours dat de relaties tussen mensen en de structuur van instituties vormgeeft.

Foucault heeft afstand genomen van het basisprincipe van de Verlichting, 'kennis is macht', en stelde dat juist macht kennis is (Mambrol, 2020). Machtsstructuren en het discours beïnvloeden de interpretatie en legitimiteit van kennis. Waarheden worden geconstrueerd en georganiseerd zodat ze in overeenstemming zijn met de heersende ideologie. Wat als waarheid wordt beschouwd, is gebaseerd op het huidige discours. Het discours is in dat opzicht de context waarbinnen betekenis geproduceerd wordt. Foucault ondersteunt hiermee, net als andere postmodernisten, het idee van een relatieve waarheid.

'Kennis is niet macht, maar macht is kennis'

- Michel Foucault

Als er inderdaad geen objectieve waarheid bestaat en kennis betekenis krijgt binnen een bepaald discours, zal ook, volgens Foucaults theorie, wetenschap niet superieur zijn aan andere kennisbronnen. Ook wetenschap kan geen universele waarheid formuleren en wetenschap zelf zal dan ook afhankelijk zijn van en beïnvloed door het heersende discours en machtsstructuren.

Gevolgen postmodernistische denkwijze

De postmodernistische visie op kennis en waarheid ontkent de basisassumpties van de moderne wetenschap. Als alle theorieën slechts verhalen zijn, en geen enkel verhaal objectiever of waarachtiger is dan een ander, dan zal men moeten toegeven dat bijvoorbeeld racistische vooroordelen, maar ook radicale theorieën, gelijkwaardig zijn aan bestaande wetenschappelijke theorieën (Sokal et al, 1998). Als iedereen zijn eigen, subjectieve, relatieve waarheid heeft, wordt het vrijwel onmogelijk om tot overeenstemming te komen. Dit leidt tot problematiek in de wetenschap, die ook gevolgen heeft voor bijvoorbeeld de politiek, het bestuur en de rechtspraak.

De vraag is nu hoeveel invloed de postmodernistische denkwijze heeft op het huidige wantrouwen in de wetenschap. In de praktijk zien we de afgelopen decennia een dalend vertrouwen in de wetenschap, met name in de Westerse landen (Inglehart, 1997). Men hecht steeds minder waarde aan de autoriteit van wetenschap (Bunders & Regeer, 2009, Healy, 2010, Rutgers & Mentzel, 1999, Weingart, 1999). Binnen de Nederlandse politiek worden 'feiten' steeds vaker gerelativeerd. Partijen als Lijst Pim Fortuyn, PVV en FvD hechten weinig waarde aan wetenschap en hebben vooral aandacht voor politieke idealen. Daarnaast is er sprake van toenemend complotdenken (Aupers, 2012, Knight, 2000, Melley 2000). Bovendien wordt er in het Westen op steeds grotere schaal gebruik gemaakt van holistische geneeswijzen zoals acupunctuur, homeopathische middelen en aromatherapie (Campbell, 2007). Deze geneeswijzen zijn gebaseerd op andere kennisbronnen

dan de wetenschap. Kortom, bepaalde bevolkingsgroepen zijn steeds kritischer ten opzichte van de wetenschap en haar autoriteit.

Het is echter dubieus of dit wantrouwen voortkomt uit ongelooft in een universele waarheid, of dat hier een andere oorzaak voor bestaat. Het gevaar bestaat bijvoorbeeld dat een gebrek aan vertrouwen in de overheid zich doortrekt naar wantrouwen in de wetenschap. Dit is het gevolg van evidence-based policy. De overheid gebruikt regelmatig de wetenschap om haar beleidsmaatregelen te legitimeren. Wantrouwen in de overheid impliceert daarmee wantrouwen in de wetenschap.

Klaarblijkelijk beschouwt niet iedereen wetenschappelijke kennis als ware kennis. Ofwel doordat men een andere waarheid voor ogen heeft, ofwel omdat men niet gelooft in slechts één objectieve waarheid. In beide scenario's is er een gebrek aan consensus.

Vanuit het postmodernisme is zulke consensus echter niet noodzakelijk en eigenlijk ook onmogelijk. Wanneer iedereen een eigen subjectieve waarheid heeft, kunnen we slechts op een democratische manier beslissen over beleidsvraagstukken. Overheidsbeleid dient in dat opzicht niet gebaseerd te worden op wetenschappelijk bewijs, maar op maatschappelijk draagvlak.

Toekomstbestendigheid van de wetenschap

Een waarheid is noodzakelijk om een samenleving op te bouwen en te handhaven. 'De waarheid' heeft namelijk ook een pragmatische rol. De postmodernistische visie biedt wellicht geen goede basis voor een gemeenschap. Om samen te leven dient er vaak een bepaalde consensus te zijn over wat waar is en wat niet. Een gebrek aan overeenstemming over de 'feiten' kan overheidsbeleid belemmeren. Zo blijkt evident uit de klimaatcrisis dat er zonder overeenstemming geen effectief beleid gevormd kan worden. Dit is een voorbeeld waarbij onenigheid over de wetenschap als kennisbron leidt tot maatschappelijke discussie. En daarmee een gebrek aan doeltreffend overheidsbeleid.

“Wetenschap mag zich niet tot een geloof ontwikkelen”

Lee, C. W. (2017). Protesters moving in Times Square. The New York Times, New York. Geraadpleegd op 8 februari 2023, van <https://www.nytimes.com/2017/04/22/science/science-march-photos.html>.

Echter, dient er wel oog te blijven voor de subjectiviteit van bepaalde waarheden. Op dit moment wordt door de wetenschap geproduceerde kennis direct als waarheid beschouwd. Toch is het belangrijk dat er constant kritisch gekeken wordt naar zulke kennis en de maatschappelijke acceptatie ervan. Wetenschap houdt juist in dat er voortdurend gereflecteerd wordt op bestaande kennis. Het is van belang dat wetenschap zich niet tot een geloof ontwikkelt, door de blindelinge acceptatie van alles wat zich wetenschappelijk noemt als waarheid. Hoewel een gemeenschappelijke waarheid dus wenselijk is, biedt de postmodernistische denkwijze wel zeker een bijdrage in de manier waarop we kritisch naar onze kennis en kennisbronnen kijken. Juist in een periode waarin steeds meer mensen zich richten op alternatieve kennisbronnen, is deze benadering van kennis en waarheid meer toekomstbestendig.

Gallup, S. (2017). A protester makes reference to Trump adviser Kellyanne Conway's infamous insistence that the White House can offer 'alternative facts' to the truth. Getty Images, Berlin. Geraadpleegd op 7 februari 2023, van <https://www.theguardian.com/us-news/gallery/2017/apr/22/best-march-for-science-signs-in-pictures>

Lott, J. (2017). Demonstrators in Chicago. *The New York Times*, Chicago. Geraadpleegd op 7 februari 2023, van <https://www.nytimes.com/2017/04/22/science/science-march-photos.html>

Bibliografie

- Albrecht, S.M. (2001). Forging new directions in science and environmental politics and policy: how can co-operation, deliberation and decision be brought together? *Environment, Development and Sustainability*, 3, 323-341.
- Aupers, S. (2012). Trust no one: Modernization, Paranoia and Conspiracy Culture. *European Journal of Communication*, 27(1).
- Biesta, G. (2007). Towards the knowledge democracy? Knowledge production and the civic role of society. *Studies in Philosophy of Education*, 23: 467-479.
- Black, N. (2001). Evidence-based policy: proceed with care. *BMJ*, 323, 275-279.
- Bunders, J.F.G. en B.J. Regeer (2009), Knowledge co-creation: Interaction between science and society, Den Haag: RMNO/Amsterdam: Athena Institute
- Campbell, C. (2007). *The Easternization of the West: A Thematic Account of Cultural Change in the Modern Era*. Routledge.
- Dijke, D. D. van. (2020). De filosofie van Paul Feyerabend. *Bestuurskundige Berichten*, 35(2), 18-20. <https://hdl.handle.net/1887/3212615>
- Feyerabend, P. (1975). *Against method*. London: New Left Books.
- Foucault, M. (1994). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*
- Healy, S. (2010), 'Post-normal science in postnormal times', *Futures*, 43, 202-208.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Countries*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Knight, P. (2000). *Conspiracy Culture: From Kennedy to the X Files*. Routledge.
- Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Amsterdam University Press.
- Locke, J. (1975). *An Essay concerning Human Understanding* (Clarendon Edition). Oxford University Press.
- Mambrol, N. (2020). Foucault's Influence on Postmodern Thought. *Literary Theory and Criticism*. <https://literariness.org/2016/04/04/foucaults-influence-on-postmodern-thought/>
- Melley, T. (2000). *Empire of Conspiracy: The Culture of Paranoia in Postwar America*. Cornell University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt1ht4xsm>
- Popper, K. (1972). *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Herz. ed.). Oxford University Press.
- Rodwin, M.A. (2001). The politics of evidence-based medicine. *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 26(2), 439-446.
- Rutgers, M.R., Mentzel, M. (1999). Scientific expertise and public policy: resolving paradoxes? *Science and Public Policy*, 26(3), 146-150.
- Shawn, O. (2016). *The War on Science: who's waging it, why it matters, what we can do about it*. Milkweed editions.
- Sheldon, B. (2001). The validity of evidence-based practice in social work: a reply to Stephen Webb. *British Journal of Social Work*, (31), 801-809.
- Sokal, A., Bricmont, J. (1998). *Fashionable Nonsense: Postmodern intellectuals' Veld*, R. J. in 't (2010). Kennisdemocratie. Opkomend Stormtij. Boom uitgevers Den Haag.
- Weingart, P. (1999). Scientific expertise and political accountability: paradoxes of science in politics. *Science and Public Policy*, 26(3), 151-161.

Met een schooladvies haal je de ambitie uit het onderwijs

Prof. Dr. Eddie Denessen over de gevolgen van een vroege selectie in het Nederlandse onderwijssysteem

Sem Berkhout

Prof. dr. Eddie Denessen is bijzonder hoogleraar op het gebied van sociaal-culturele achtergronden aan de Universiteit Leiden en is daarnaast hoofddocent aan de Radboud Universiteit. In 1999 promoveerde Denessen aan de Radboud Universiteit met een onderzoek naar de verschillende opvattingen over wat goed onderwijs is en hoe sociaal-culturele achtergronden, zoals politieke overtuigingen en religieuze oriëntaties, daarbij een rol kunnen spelen. Na zijn promotie heeft Eddie Denessen verder onderzoek verricht rondom kansenongelijkheid in het onderwijs. Hij focuste specifiek op onderwerpen als de verwachtingen die leraren hebben van leerlingen, differentiatie in het onderwijs, schoolkeuze, schoolsegregatie en betrokkenheid van ouders. Hij heeft onder andere bijgedragen aan het rapport van de Onderwijsraad 'later selecteren, beter differentiëren' (Onderwijsraad, 2021). De Onderwijsraad is het adviesorgaan van de Nederlandse regering op het gebied van onderwijs. In het rapport 'later selecteren, beter differentiëren' adviseert de Onderwijsraad om de selectie van schoolniveau later plaats te laten vinden door het uitstellen van de selectie tot maximaal drie jaar na het voltooien van het primair onderwijs.

De Sociaal-Economische Raad (SER) stelt in een advies

aan het kabinet dat het onderwijssysteem in Nederland de kansenongelijkheid onder kinderen vergroot in plaats van verkleint (Sociaal-Economische Raad, 2021). De Onderwijsraad kwam met soortgelijke bevindingen in het rapport 'later selecteren, beter differentiëren' (Onderwijsraad, 2021). In Nederland worden leerlingen op jonge leeftijd geselecteerd op basis van hun niveau in het onderwijssysteem. De raad heeft gesteld dat vroege selectie van niveau en sterke differentiatie de kansen van leerlingen in het onderwijs beperken. Het selecteren van leerlingen op jonge leeftijd naar verschillende schoolniveaus kan negatieve effecten hebben op leerprestaties, motivatie, socialisatie en loopbanen. Denessen is het eens met de conclusies van de Onderwijsraad en is ervan overtuigd dat selectie op latere leeftijd van groot belang is voor het creëren van een kansrijker onderwijssysteem.

Waarom kan het uitstellen van de selectie naar niveau op de basisschool leerlingen meer kansen bieden in het onderwijs?

"Leerlingen ontwikkelen zich op verschillende momenten op unieke manieren. Het is daarom onmogelijk om op elk moment voor iedereen een specifiek niveau vast te stellen dat overeenkomt met hun volledige cognitieve capaciteiten. Dit geldt in het bijzonder voor leerlingen die zijn

opgegroeid in een minder educatieve omgeving, zoals een thuis waar ouders geen Nederlandse taal spreken of geen opleiding hebben gehad. Deze leerlingen komen vaak met een achterstand op school en hebben daarom meer tijd nodig om zich te ontwikkelen tot een bepaald niveau. In dergelijke omgevingen zijn leerlingen zeer afhankelijk van school om te leren.” Volgens Denessen “zijn ze dan niet in staat om in groep 8 te laten zien wat ze allemaal kunnen. Zogenoemde ‘laatbloeiërs’ hebben meer tijd nodig om evenveel kans te maken als iemand met dezelfde cognitieve capaciteiten die is opgegroeid in een meer educatieve omgeving.”

“Een niveau etiket demotiveert leerlingen zowel aan de onderkant als de bovenkant van de onderwijssladder”

“Het geven van een advies alleen al is het geven van een niveau etiket, waardoor een leerling zich gaat gedragen naar een bepaald advies of de leerling gaat presteren op het niveau dat hem of haar is toegewezen”. Denessen stelt: “dat je de ambitie een beetje uit het onderwijs haalt als je een leerling een etiket geeft. Dit geldt ook voor zowel een vwo-leerling als een vmbo-leerling die een niveau krijgt toegewezen. Met als gevolg dat een leerling niet meer hard zijn best doet om op niveau te presteren. Met een latere selectie van niveau weet de leerling nog niet welk niveau haalbaar is, wat ervoor zorgt dat de leerling meer zijn best gaat doen”.

“Door te wachten met selecteren geef je leerlingen de kans om langer van elkaar te leren. Dit is goed voor zowel de hoog- als de laagpresteerders”. Denessen heeft in zijn onderzoek naar samenwerken tussen verschillende niveaus aangetoond dat het uitleggen van stof aan laagpresteerders ook kan helpen om het begrip van hoogpresteerders te versterken (Denessen & Veenman, 2005). Er is vaak bezorgdheid dat hoog presterende leerlingen beperkt worden in de ontwikkeling als er een heterogene samenstelling zich voordoet (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2022). Het argument is dat het onderwijs baat bij heeft als het afgestemd is op cognitief sterke leerlingen om te voorkomen dat sterke leerlingen motivatie verliezen of onderpresteren. Op dit tegenargument reageert Denessen met: “velen geloven dat het onderwijs naar een gemiddeld niveau zakt als er niet vroeg gedifferentieerd wordt”.

maar volgens Denessen is er “geen enkel bewijs” dat dit bevestigt.

“Nederland is kampioen niveau denken”

Waar komen de ideeën over grote verschillen tussen niveaus vandaan?

Volgens Denessen zijn er “nergens in de wereld zoveel verschillende niveaus in het onderwijs als in Nederland.” In Nederland wordt er veel in niveaus gedacht. Denessen benadrukt “dat het niet de leerlingen zijn die een niveau hebben, maar de stof die wordt aangeboden.” Er wordt al snel in hokjes gedacht, waardoor je leerlingen minder kans geeft om uitdagendere stof te behandelen. Volgens Denessen wordt er in het Nederlandse onderwijssysteem veel gebruik gemaakt van differentiatie, waar dat niet altijd noodzakelijk hoeft te zijn. Hij geeft aan dat het “niet nodig is om bepaalde vakken te differentiëren op verschillende niveaus, zoals creative vakken. Bovendien is er een overlap in leesprestaties tussen leerlingen van verschillende niveaus”. Daarmee geeft het denken in hokjes niet een accuraat beeld van het werkelijke niveau van een leerling. Denessen verwijst hierbij naar een onderzoek in het rapport van de Onderwijsraad over de overlap van niveau

Prof. Dr. Eddie Denessen

op het gebied van begrijpend lezen (Inspectie van het Onderwijs, 2017). In het schooljaar 2015-2016 bleek dat de leesprestaties van de bovenste helft van de havo-leerlingen vergelijkbaar waren met die van de gemiddelde vwo-leerlingen. Ook waren de prestaties van de bovenste helft van de vmbo-kader leerlingen vergelijkbaar met die van de gemiddelde vmbo-g/t-leerlingen. De Onderwijsraad (2021) stelt “deze mate van overlap in prestaties is een indicatie dat de huidige selectie geen recht doet aan de capaciteiten van leerlingen, waardoor niet iedere leerling maximaal wordt uitgedaagd” (p. 24).

Is de overheid bezig met het ontwikkelen van beleid op basis van het advies van de Onderwijsraad?

Latere selectie in het onderwijs kan leiden tot meer kansengelijkheid en de overheid heeft daarom stappen genomen om brede brugklassen te stimuleren met subsidies (Ministerie OCW, 2021). Een brede brugklas is een schoolklas waarbij leerlingen van verschillende niveaus worden samengebracht. In plaats van te differentiëren naar het niveau van leerlingen, wordt er een bredere aanpak gekozen om leerlingen van verschillende niveaus langer de tijd te geven om gezamenlijk te ontwikkelen. De overheid heeft met de subsidieregeling voor een bottom-up benadering gekozen om brede brugklassen te stimuleren. Het initiatief om als school een brede brugklas in te voeren ligt bij de scholen zelf. Hoewel latere selectie gestimuleerd wordt door de overheid, is de overheid nog niet bereid om een top-down benadering te nemen en brede brugklassen op grote schaal in te voeren (Ministerie OCW, 2021). Volgens Denessen “zullen er bij de discussie over de landelijke invoering van brede brugklassen een aantal tegenargumenten naar voren komen, zoals bezorgdheid dat leraren dit niet aankunnen, angst dat er te grote verschillen in de klas zullen zijn, gevoel van onvoldoende intelligentie bij zwakpresterende leerlingen, of bezorgdheid dat hoogpresterende leerlingen ondergesneeuwd zullen raken.” Denessen ziet dat de keuze voor de top-down of bottom-up benadering bij de invoering van brede brugklassen een lastige bestuurskundige vraag is. “Zal de overheid het opleggen of is het voldoende als het via een bottom-up benadering wordt aangepakt?” Het invoeren van brede brugklassen op grote schaal is een uitdaging die volgens Denessen alleen door een “dappere minister” kan worden aangegaan.

Conclusie

Het huidige onderwijssysteem in Nederland bestaat uit veel verschillende niveaus en een vroege selectie.

Onderzoek van de Sociaal-Economische Raad (SER) en de Onderwijsraad wijst uit dat het huidige onderwijssysteem een negatief effect heeft op de kansen van leerlingen in het onderwijs. Denessen gelooft dat het uitstellen van de selectie naar niveau leerlingen meer kansen biedt in het onderwijs. Volgens Denessen kan er door uitstel van selectie rekening gehouden worden met de unieke ontwikkeling van leerlingen. Daarnaast biedt het uitstel meer kansen voor leerlingen die zijn opgegroeid in minder educatieve omgevingen. De Onderwijsraad adviseert om brede brugklassen in te voeren als oplossing voor de negatieve gevolgen van vroeg selecteren. In deze klassen zijn verschillende niveaus tot wel drie jaar na het primair onderwijs samengebracht. De overheid heeft wel al subsidies ingezet om brede brugklassen te stimuleren, maar is nog niet bereid om het op grote schaal in te voeren. De regering moet nu doorpakken om de kansen van leerlingen in het Nederlandse onderwijs te verbeteren.

Bibliografie

- Denessen, E., & Veenman, S. (2005). *De invloed van de groepssamenstelling op de participatie en het elaboratiedrag van leerlingen in een coöperatieve leersituatie*. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://webserver.kempel.nl/kennisobjecten/KO%20HdK%20CL/materiaal/Artikelen/ord2005groepssamenstelling.pdf>
- Sociaal-Economische Raad (2021). *Gelijke kansen in onderwijs*. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2021/gelijke-kansen-in-onderwijs>.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2015-2016*. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2017/04/12/staat-van-het-onderwijs-2015-2016>
- Onderwijsraad (2021). *Later selecteren, beter differentiëren*. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://www.onderwijsraad.nl/themas/publicaties/adviezen/2021/04/15/later-selecteren-beter-differentieren>
- Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschap (2021). *Subsidieregeling heterogene brugklassen [Webinar]*. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://channel.royalcas.com/ministerieocw/#!/ministerieocw/20211006-1?la=nl&hash=0E1EF49F994094D96BA36AFDC6E200B>

De menselijke natuur begrijpen om wereldproblemen aan te pakken?

Een filosofische kijk op hoe de mens zich uit de natuur onttrokken heeft.

Waar komt ongelijkheid vandaan? In de natuur leefden wij volgens de wet van de sterkste, geldt dat louter in de natuur of ook in de 'beschaafde' mensenwereld. Het ziet er naar uit dat het niet uitmaakt in wat voor cultuur wij leven en wat voor strategie wij hanteren, ongelijkheid voert altijd nog de boventoon. Opvolgende filosofische stromingen leiden ons door de natuur heen, de drang naar vrijheid en gelijkheid, ten koste van alle kennis die wij uit de natuur hebben opgedaan. De waarheden die wij door onze geschiedenis meenemen, zijn mogelijk niets anders dan voorkeuren en antipathieën die wij hebben geërfd van onze voorouders. Alles wat van haar afkomstig is, nestelt zich in een maatschappij vol schijn. Hoe doorbreken wij deze impasse?

Dit filosofische betoog is niet per se gestoeld om historische waarheden te beschrijven. Ik probeer de ontgane aard van de natuur te verhelderen door een dialectische vorm van redeneren (de wijsgerige vraag te beantwoorden door een these en antithese te stellen, waaruit een synthese voortvloeit) om de aard en oorsprong van ongelijkheid te verhelderen - een slijpsteen voor de geest.

Natuur van de mens

Wat voor vooruitgang heeft de mens te midden van het bos en de dieren kunnen boeken? De verlichting van de geest tot rede en logica, uit liefde voor de orde of uit het kennen van de wil van God. Integendeel. Een mens van nature kennen als een trage en onwetende geest, wat voor nut kan de mens ontplooien en een dienst ontleen aan die hele metafysica. In hoeverre zouden de mensen met elkaar in aanraking gekomen zijn om een beschaving langzaam maar zeker op te bouwen, zonder het verbale contact? Bedenk dan hoeveel ideeën wij aan het gebruik van het woord hebben te danken. Beginnende bij de eerste menselijke taal, tevens de

Babette Beckman

meest universele taal. Alles wat een mens nodig had om zijn geest te uiten; de oerkreet. Deze kreet werd slechts in netelige omstandigheden uitgelokt, om hulp te roepen of ter opluchting - Wat baat de geest bij mensen die niet praten.

Ondanks de snelle ontwikkeling van de geest, ontstonden er wel degelijke activiteiten waarbij men de vruchten, het wild of de schuilplaats van een ander stal. Wat ongetwijfeld leidde tot een conflict, maar dat was instinct, overlevingsdrang. Je zal des natuur worden beschouwd als deugd; om zo min mogelijk weerstand te bieden tegen de driften van de natuur.

In de samenleving komt het vaak uit op 'survival of the fittest'; wanneer je het beste aanpast aan je omgeving zal je overwinnen. Bij conflicten, wanneer je vruchten, gedierte of een schuilplaats wint, zal je in deze barre omstandigheden van hongersnood en kou, in de samenleving overwinnen. De sterkeren zullen de zwakkeren onderdrukken. Tevergeefs. Want in

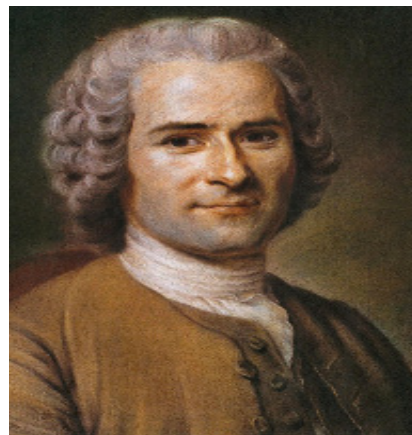
dergelijke toestanden, zal je een stukje van jezelf moeten overgeven aan overwinning van het andere. Stel de sterkere zal de zwakkere tot slaaf maken en hem allerlei handelingen en straffen uitdelen voor zijn eigen gewin, zal de sterkere toch altijd op zijn hoede moeten blijven, voor resistentie van de 'zwakkere'.

Ten behoeve van de natuurlijke handelingen die de mens verricht, hetzij door rede, hetzij door instinct en emotie, kan ik niet anders dan nader ingaan op de ethiek die in verband staat met het handelen van de menselijke natuur. Hoewel ik heb geprezen dat als je niet afwijkt van wat de mens van nature is, beschik je over deugd. Volgens de opgevolgde eeuwen van interpretaties aan woorden en de ethiek die daaraan gekoppeld is, is het moeilijk te rechtvaardigen om in zo'n scenario nog steeds een deugd te zijn. De morele mensen die niet sterk genoeg zijn om in een rechteloze situatie de nadelen te vermijden en van de voordelen te profiteren, zullen wetten uit moeten vloeien ter bescherming. Deze voorgeschreven wetten zullen als 'wettig' en 'goed' worden beschouwd. Het is gerechtvaardigd en uitermate goed voor de gezondheid van de mens. Onrechtvaardigheid daarentegen, als immorele man, is slecht voor de ziel en dus slecht voor de gezondheid (The Republic of Plato, 1991). Het doel is het streven van ieder wezen die zijn eigen volmaaktheid bezit, zodat zij samen een scala naturae vormen -Aristoteles (Lovejoy, 1960). Desondanks werd er een nieuw indelingsprincipe ingevoerd, waarbij de volmaaktheid van de mens werd onderverdeeld in specialisatie en taakverdeling. Op die manier uit de hiërarchische orde werd gehaald door nieuwe kennisvergaring en de verschillende realiteiten die volmaaktheid prezen. Begon de ongelijkheid zodra de mensen uit de natuur werden gehaald? Jean-Jacques Rousseau schetst in zijn boek 'vertoog over de ongelijkheid', dat de samenleving wordt gekenmerkt door een fundamentele ongelijkheid en een gebrek aan vrijheid. In de natuurstaat nam men genoegen met zijn natuurlijke behoeften aan zelfbehoud en zelfliefde 'amour de soi'. Rousseau beschrijft hoe mensen de banden van een samenleving zijn aangegaan, met alle gevolgen van dien. Ze zijn vervreemd geraakt van zijn eigen natuur hetgeen tot gevolg heeft gehad dat hij zijn vrijheid en natuurlijke goedheid heeft verloren. Op het moment dat er een gemeenschap ontstond en de mensen samen gingen werken, drong er een gevoel van reflectie, zelfontwikkeling en het overstijgen van naasten op 'amour propre'. Tevens was de behoefte van macht, rijkdom en niet- elementaire voorzieningen te

bemachtigen ten gevolge van natuurlijke verdienste. Dit verlangen leidde tot immorele wezens en ondeugden, oftewel een teloorgang van de natuurlijke goedheid en het steeds verder denatureren van de mens. Kenmerkend in het stuk is dat de mens die niet is onderworpen aan een machtsverhouding, van gelijkheid en vrijheid genoot, doordat zijn verstand nog niet optimaal tot ontwikkeling is gekomen en vergeleek hemzelf niet met zijn naasten (Rousseau, 2003/1755).

In de banden van de samenleving zijn wetten een uiterst goed geworden. Het is evident dat wij gelijk zijn geschapen, echter zal de teloorgang van de natuur ons hebben gebracht naar een maatschappij met ongelijke klassen. De volmaaktheid van de mens zal naar zijn eigen behoeftes gaan luisteren. Zij zal onderworpen worden aan tijden van wetten, contracten en procedures en zich op die manier laten leiden door de natuur heen.

Welnu zijn wij op het punt gekomen om de natuur van de mens te verbinden aan de jeugd van culturen om ons te verdiepen in de aard van ongelijkheid.

DI Tour, M. (1712-1778). Portrait of Jean-Jacques Rousseau. France.

De culturele -sociale- evolutie

In de middeleeuwen voerde het kerkelijk leergezag in de wetenschap de boventoon. Deze tijdsperiode situeert voor de opkomst van het renaissance tijdperk, een nieuw paradigma die in de 18de eeuw in heel Europa zijn invloed deed gelden. Grote filosofen beschouwen dit tijdperk als de verlichting van de mens. Het is de tijd van het vrije denken, zonder het navolgen van overgeleverde waarden en geloof. Door kritisch te denken, te vertrouwen op wetenschap en door het onbevooroordeeld gebruik

van de rede; streven naar waarheid, vrijheid, geluk en volmaaktheid. Verlichting is de ontsnapping van de mens aan zijn zelf toegebracht onvolwassenheid - aldus de filosoof Immanuel Kant die antwoord geeft op de vraag wat verlichting is -was ist Aufklärung-. Het gebruik van verstand moet ten alle tijden vrij zijn en alleen dit gebruik kan verlichting onder de mens tot stand brengen. Kant legt de nadruk op de rol van de rede, want de rede heeft als taak dogmatisme te weren (Kant, 1784/2021). “Sapere aude” ofwel; durf te weten! Kant schetst de mens als zelfstandig en zelfdenkend wezen. Hij had in zijn werk een bijzondere belangstelling voor opvoeding, daar begint immers de socialisatie. Er moet aan een ding gedacht worden om de wereld te verbeteren; de vorming en de opleiding van de jeugd. Nu is het bekend dat bij elke activiteit het begin altijd het belangrijkste is, vooral voor een mens dat nog jong is en teer, want in die periode neemt het vorm aan en is het ontvankelijk voor elke stempel die men erop wil drukken. Elke jeugd heeft verschillende culturele stromingen meegemaakt en waarde gehecht aan bepaalde strategieën. Die heeft ons geleid om door de natuur heen te navigeren, naar sociaal gelijke omstandigheden, of zoals werd gedacht. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, een Duitse ‘Romantiker’-stroming als tegenreactie op de verlichting-, zag een nieuw herboren toekomst in het verleden. De natuur van de mens hangt samen met kunst, religie en filosofie, dit was tevens Hegels tegenwerping op het rationalisme van Kant. De liefde voor de kennis van de natuur, waarbij de intellectuele, morele en sociale assimilatie centraal staan. Desalniettemin het holistisch besef van het leven in de natuur en cultuur blijven waarborgen.

Becker, J.G. (1768). Portret van Immanuel Kant. Duitsland

Kneller, G. (1697). Portet van John Locke. Verenigd Koninkrijk.

Lemonnier, A. (1812). Lezing van Voltaire's L'Orphelin de la Chine.

Malmaison.

Want als we de persoonlijkheid louter beschouwen als een natuurlijke activiteit, met kennis die hij niet kan beheersen en assimileren, degenereert de persoon naar een puur conventioneel -zwak- karakter (Smuts, 1936).

De kennis die ‘a priori’ nodig is om de natuur te begrijpen, zal zij zich moeten verdiepen, verrijken en verbreden in alle richtingen van de maatschappij. Het is een zoektocht naar de ultieme kennis om de wereld te begrijpen en de waarheid van de natuur niet te zoeken door substantie (het ding), maar naar het onderscheid tussen manifestatie en verborgenheid. Want de natuur is niet alleen een manifestatie van dingen, maar de natuur zit ook in verborgen grond, iets wat niet tastbaar is en niet met het blote oog gezien kan worden. Het geheim waaruit zij ontstonden, waaruit fenomenen verschenen. De zoektocht naar gelijke omstandigheden, gaat gepaard met het overdragen van nieuwe kennis. Liberalisme, bijvoorbeeld. John Locke was in de 17de eeuw een van de grondleggers van het liberalisme. Hij vraagt zichzelf af hoe een staat kan zorgen voor de natuurlijke toestand van de mens. Gezien de mens in de natuurtoestand wrede is, kan door een simpele conformatie van eenduidige wetten een sociaal contract worden gesloten, die bijdraagt aan gelijkheid van de mens in de aard van de natuurlijke toestand (Locke, 1967). Over tijd vormden deze denkbeelden het fundament voor de moderne democratie. Hoe kan vrijheid dan nog ongelijk zijn? Het lijken verbonden tegenstrijdigheden, twee magneten die niet nader tot elkaar kunnen komen, totdat er een bepaalde ‘force’ bij komt kijken. Maar ondermijnt dat niet de onderliggende waarde? Als er in een democratie, vrijheid en gelijkheid gewaarborgd moet worden, maar dit alleen tot stand kan komen door een bevelhebber, in hoeverre is er dan sprake van een democratie. Alexis de Tocqueville vreesde dat de democratie, indien niet

goed werd bestuurd, de mensen nog ellendiger achter zou laten. Hoe gemakkelijk en geleidelijk de democratie zou verschuiven naar een tirannie. Wat de democratie zo bekoorlijk maakt, vrijheid en gelijkheid voor iedereen doen toenemen. Echter bevordert deze open maatschappij, ook open maatschappelijke scheidslijnen tussen de verschillende standen en posities van mensen en is in wezen instabiel (Tocqueville, 2003/1835). Egalitaire omstandigheden zijn rechtvaardig, maar zorgt dat voor vrijheid? Met de ontwikkeling van verstand, zelfrealisatie en het materialistische gedachtegoed, is het streven naar gelijkheid groot, wanneer je over minder beschikt dan je naasten.

De culturele -sociale- evolutie door zich te onderwerpen aan gelijkheid, vrijheid, aan onderlinge afstemming en aan wetten. Deze ontwikkeling is dialectisch, zij beweegt zich in tegenstellingen en in plaats van de natuur van de mens te herontdekken, brengt zij haar weer geheel daaruit.

De tegenstelling van vrijheid en gelijkheid

De oorspronkelijke natuurstaat is vreedzaam, daarin is de mens goed, vergelijkt zichzelf niet met anderen, maar beschouwt zichzelf als een absoluut en waardevol bestaan. Er was vrijheid en gelijkheid, door geen universele wetten en geen besef van eigendom. Mettertijd zijn wij verdwaald geraakt in een samenleving die ons heeft beroofd van onze oorspronkelijke natuur. De zondeval begon met de amour propre gedachte. De burgerlijke maatschappij werd gecreëerd door een man die een stuk grond omheinde en durfde te zeggen 'dat is van mij'. Alle anderen mensen geloofde hem en deden hem na en zo werd langzaam maar zeker de hele wereld in bezit genomen. Met het gebruik van gereedschap, met taal, overreding - de listigheid van de taal - reik je verder dan alleen de standaard gegeven dingen van de natuur, zoals bladeren en hout, je gaat dan het land bewerken en eigendomsrechten invoeren. Op het moment dat je eigendomsrechten invoert, maak je onderscheidt in de samenleving tussen welvarende en mindere bedeeden. De onderlinge afhankelijkheid en de wederzijdse behoeften die hen over tijd heeft verenigd, is de bron van ongelijkheid en beperking van vrijheid.

Poging tot vrijheid en gelijkheid verenigen

'Tabula Rasa'. Hoewel John Locke zelf nooit exact deze woorden gebruikte, is zijns inziens het verstand van de geboorte niets anders dan onbevlekt en bestaan er geen aangeboren ideeën. Hij verzet zich tegen het idee van

Plato en Socrates, die geloven in 'a priori' en aangeboren kennis, met allen dezelfde fundamentele principes. Hij beschrijft dat de menselijke geest bij de geboorte een onbeschreven blad is en dat geen enkele principes daadwerkelijk universeel kan worden gerechtvaardigd (Locke, 1894). De aanpak van gelijkheid en vrijheid berust bij de geest. Het vormen van een vrije samenleving, ligt immers bij vrije geesten. Om die vrijheid te combineren met gelijkheid, zullen we bij de jeugd moeten beginnen. Gelijke opleiding, gelijke kansen, gelijke voorzieningen. Want een goede scholing vergroot het toekomstpotentieel van de mens. Alle tijd die vooraf is gegaan naar het streven van gelijkheid, geloof het of niet, is nog nooit optimaal gerealiseerd. Vrijheid en gelijkheid lijkt tot op heden onverenigbaar. In de democratische, verlichte en vrije tijd ook gelijkheid te waarborgen, moet je niet kijken naar de status quo behouden of op papier alle rechten en regels rechtekken. Als je echt gelijkheid wilt verenigen met vrijheid, zal je het antwoord moeten zoeken vanuit de natuur.

Sanzio, R. (1511). De School van Athene. Italië

Bibliografie

- Kant, I. (2021). *Wat is Verlichting?: Wat is verlichting? en andere geschiedfilosofische geschriften*. Boom Lemma. (Originele werk gepubliceerd in 1784).
- Locke, J., & Laslett, P. (1967). *Locke: Two Treatises of Government*. Cambridge University Press.
- Locke, J., & Fraser, A. C. (1894). *An Essay Concerning Human Understanding*. Amsterdam University Press.
- Rousseau, J. J. (2003). *Vertoog over de ongelijkheid*. Boom Filosofie. (Originele werk gepubliceerd in 1755).
- Smuts, J. (1936). *Holism and Evolution*. Opgehaald van Reflexus.org: <https://reflexus.org/wp-content/uploads/Smuts-Holism-and-Evolution.pdf>
- The Republic of Plato. (1991). Basic Books. (Originele werk geschreven omstreeks 380 v.Chr).
- Lovejoy, A. O. (1960). *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. Harper & Row.
- Tocqueville, A. de. (2003). *Democracy in America*. Penguin Classics. (Originele werk gepubliceerd in 1835).

Het wordt tijd voor een écht lobbyregister in Nederland

In 2022 presenteerden Kamerleden Laurens Dassen en Pieter Omtzigt een initiatiefnota, gericht op het bevorderen van de integriteit van bewindspersonen en de ambtelijke top (Dassen & Omtzigt, 2022). De politici stellen onder andere voor een verplicht registratiesysteem voor lobbyisten in te voeren. Het is goed dat er na lange tijd eindelijk een voorstel ligt het huidige lobbyregister uit te breiden. Het publiceren van meer data over lobbyen zal namelijk juist laten zien dat lobbyen een essentieel onderdeel van de democratie is.

Lobbyisten proberen het beleidsproces – direct of indirect – te beïnvloeden, en daar is niets mis mee. Voor goede wetgeving is het noodzakelijk in te kunnen schatten wat de gevolgen zijn. De kennis die burgers, belangenorganisaties, bedrijven en NGO's inbrengen, is van toegevoegde waarde in het beleidsproces. Aan de andere kant mag het niet zo zijn dat wetten en regels beïnvloed worden ten koste van het algemeen belang. Het voorstel om de dividendbelasting af te schaffen onder Rutte-III is daarvan een goed voorbeeld: de maatregel werd in geen enkel verkiezingsprogramma genoemd, maar kwam alsnog in het regeerakkoord terecht. Transparantie kan inzichtelijk maken wie beïnvloed, wie wordt beïnvloed en welk doel daarachter schuilt. Daardoor wordt het mogelijk voor journalisten hun controlerende taak uit te voeren en voor wetenschappers om onderzoek te doen.

Het besef dat transparantie belangrijk is, drong tien jaar geleden al door. In 2012 was Nederland zelfs het eerste Noord-Europese land met lobbyregelgeving. Nadat het Europees Parlement en de Europese Commissie in 2011 een akkoord sloten over de invoering van een transparantieregister, kwam de Haagse PvdA-fractie met het initiatief om ook voor de Tweede Kamer een register in te stellen. “Een openbaar register moet duidelijk maken welke bedrijven mannetjes naar Den Haag sturen om de politiek te beïnvloeden”, stelde de Telegraaf destijds (De Telegraaf, 2011). Een jaar later werd voor het eerst een register gepubliceerd op de website van de Kamer. Dat register kent echter vele tekortkomingen.

Haije Dijkstra

Zo zijn lobbyisten zijn niet tot inschrijving verplicht. Daardoor staan er in het register (van welgeteld twee pagina's) slechts 86 personen. Dat is slechts een fractie van het daadwerkelijke aantal lobbyisten in Den Haag: de Branchevereniging voor Public Affairs (BVPA) heeft ongeveer zeshonderd leden. Wetenschappers schatten het aantal nog veel hoger in. Bovendien is de informatie die in dit register verzameld wordt erg beperkt: het document bevat alleen de naam van de lobbyist, zijn werkgever en de belangen die hij of zij behartigt. Ook de praktische uitvoering van het register laat sterk te wensen over. Zo mag van elke organisatie slechts één lobbyist zich aanmelden. Opmerkelijk, aangezien veel organisaties in Den Haag meerdere (en soms tientallen) lobbyisten in dienst hebben. Het aanmeldproces zelf is ook behoorlijk ingewikkeld: een lobbyist moet een papieren formulier aanvragen, wat vervolgens door drie Kamerleden ondertekend moet worden.

Dat dit Nederlandse lobbyregister beperkt en achterhaald is, blijkt ook uit internationaal vergelijkend onderzoek. Het Amerikaanse Center for Public Integrity (CPI) heeft een maatstaf ontwikkeld voor lobbyregulering. In een vergelijking uit 2019 van zestien landen met lobbyregulering eindigt Nederland als één-na-laagste: alleen Duitsland heeft nog minder regulering. Tegenwoordig is Nederland waarschijnlijk hekkensluiter: Duitsland voerde vorig jaar een uitgebreid lobbyregister in. In het boek 'Regulating lobbying' vergelijken vier wetenschappers de mate van lobbyregulering in verschillende landen. De Nederlandse regelgeving wordt als een 'low-robustness system' aangeduid. Volgens de auteurs is het niveau van transparantie en verantwoording ondermaats, omdat er bij registratie weinig details gepresenteerd hoeven te worden. Ook zijn geen middelen om regels te handhaven, zoals een toezichthouder (Chari, Hogan, Murphy, & Crepaz, 2020).

Gelukkig is de discussie over lobbyregulering inmiddels weer op stoom gekomen. In november 2021 werd een motie van Laurens Dassen om een verplicht lobbyregister (voor bewindspersonen en de ambtelijke top) in te voeren ruimschoots aangenomen. In de initiatiefnota Dassen-Omtzigt is dit voorstel verder uitgewerkt. Volgens de initiatiefnemers moet er een wettelijk verplicht, openbaar en online toegankelijk registratiesysteem voor lobbyisten en lobbyorganisaties komen. Het voorstel uit de nota bevat een aantal goede elementen, zoals een registratieverplichting: elk half jaar moet een lobbyist registreren voor wie er gelobbyd is en wat de lobbyactiviteiten zijn geweest. Over een gesprek moet binnen drie dagen worden gerapporteerd. Daarnaast pleiten Dassen en Omtzigt voor een toezichthouder met sanctiebevoegdheid. Dat maakt het mogelijk om ook te handhaven.

De beroepsvereniging voor Public Affairs is voorstander van een lobbyregister. Wel zijn er zorgen over de bureaucratische lasten van het register zoals Dassen en Omtzigt voor ogen hebben. Ook is het voorstel op een aantal elementen onduidelijk. Er wordt expliciet genoemd dat gesprekken met ambtenaren, bewindspersonen en politiek assistenten geregistreerd moeten worden. Kamerleden zelf lijken buiten schot te blijven. Ook op de vraag wie wel of geen lobbyist is, geven Dassen en Omtzigt geen antwoord. Voor het uitwerken van het voorstel kan (op een transparantie manier) samengewerkt worden met de beroepsgroep: zij weten hoe er gelobbyd wordt

in Den Haag en kunnen beleidsmakers van nuttige input voorzien. Tegelijkertijd zal er ook gesproken en geluisterd moeten worden met NGO's en wetenschappers. Het eind 2022 gepresenteerde rapport van Caelesta Braun en Bert Fraussen (Braun & Fraussen, 2022), uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties én naar aanleiding van het voorstel van Dassen en Omtzigt, geeft beleidsmakers al meer handvaten bij het invoeren van een register.

Uitbreiding van het lobbyregister moet niet gezien worden als wondermiddel. Het zal niet direct leiden tot herstel van vertrouwen in de politiek. Aan de andere kant is meer transparantie en het verhogen van de robuustheid van het systeem wel een belangrijke eerste stap. Lobbyisten en Kamerleden zullen dit samen moeten oppakken.

Bibliografie

- Braun, C. & Fraussen, B. (2022) *Afwegingskader Legitieme Belangenvertegenwoordiging: naar een weloverwogen register voor belangenvertegenwoordiging*.
- Chari, R., Hogan, J., Murphy, G., & Crepaz, M. (2020). *Regulating lobbying: a global comparison*. In *Regulating lobbying*. Manchester University Press.
- Dassen, L. & Omtzigt, P. (2022). *Initiatiefnota van de leden Dassen en Omtzigt over wettelijke maatregelen om de integriteit bij bewindspersonen en de ambtelijke top te bevorderen*. Overgenomen van <https://www.tweedekamer.nl/debat-envergadering/commissievergaderingen/details?id=2022A06553>
- De Telegraaf (2011, 21 juni). *Haags Lobbyregister*

Bestuurskundige Berichten

**Een origineel orgaan van de Bestuurskundige
Interfacultaire vereniging Leiden. Met zorg
samengesteld namens de gehele Bestuurskundige
Berichten-commissie van academisch jaar
2022/2023.**

**Bij vragen en opmerkingen mail dan naar
bestuurskundige@bilboard.nl**

**Jaargang 38 - editie 1
Maart 2023**